

ГЕНДЕРНИЙ БАЛАНС В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВИБОРЧОГО ПРАВА У МУСУЛЬМАНСЬКИХ КРАЇНАХ

Наталія МАЛИНОВСЬКА

Іранська жінка голосує
на президентських
виборах (2017)

Доволі часто дискусії і судження щодо прав жінок у мусульманських країнах ґрунтуються на загальноприйнятих принципах міжнародного права. Однак, тут головна проблема полягає в зіставленні мусульманської правової системи, яка базується на релігійних установах та приписах ісламу, і правових систем демократичних країн світського типу (в яких розмежовується вплив релігії у публічних сферах), у євроцентристському підході до розуміння статусу жінки, її прав та участі в суспільно-політичному житті в мусульманських країнах.

Тому виникає необхідність розглянути статус жінки з позицій ісламу та ісламського права і вплив демократичних процесів та принципів загального виборчого права на зміни у мусульманському суспільстві.

Чому іслам інший

Іслам має статус державної релігії у 23 країнах світу, зокрема в Алжирі, Афганіс-

тані, Бахреїні, Єгипті, Ємені, Іраку, Ірані, Йорданії, Катарі, Кувейті, Лівії, Малі, Марокко, ОАЕ, Омані, Саудівській Аравії, Сомалі, Судані, Тунісі. Але тут варто розуміти, що кожна з цих країн має свої традиції, відмінний стан і дискусію щодо забезпечення політичних прав у мусульманській державі.

Наприклад, у Тунісі й Алжирі згідно з конституцією іслам є офіційною релігією, йому надається юридичне обґрунтування. Конституції Єгипту та Пакистану визнають ісламське право як джерело законодавства або як основу джерела законодавства. У таких державах існують незалежні релігійні суди з юрисдикцією щодо окремих аспектів життя, наприклад сфери сімейних відносин, а також можуть бути прийняті інші закони, що регулюють релігійні питання, на кшталт відповідальності за публічне богохульство.

В Ірані та Саудівській Аравії ісламське право є єдиною основою структури державного управління. Закон може бути ви-

Шейха Моза бінт
Насер аль-Міснед

даний королем в Саудівській Аравії або законодавчим органом і радою в Ірані, але, в цілому, це законодавство виходить з ісламських правових ідеалів і цінностей.

Історично сформовано багато варіацій організації ісламської держави. Однак огляд цих відмінностей необхідний для розуміння різних підходів до політичної рівності у мусульманських країнах¹.

У дискусії про рівність жінок і чоловіків у мусульманському суспільстві все доволі неоднозначно. Необхідно розрізняти те, як трактується рівність чоловіків і жінок у Корані, а саме рівність перед Богом, і те, як сформована державна політика щодо гендерного балансу в ісламських країнах.

Аналізуючи рівність жінок і чоловіків, варто розрізняти дві сфери – духовну та соціальну. У духовній сфері, відповідно до священної книги мусульман – Корану, чоловіки й жінки рівні перед Богом за свої дії і молитви. «І хто не робив би добрих справ, віруючий чоловік чи віруюча жінка, то увійдуть

і жінок, для тих, які тримають піст – чоловіків і жінок, для тих, які закривають свою наготу – чоловіків і жінок, для тих, які часто згадують Аллага – чоловіків і жінок, – усім Аллаг приготував прощення та велику винагороду!» (Коран, 33:35)². У Корані, попри згадку про Адама, Єву і заборонений плід, відсутні звинувачення жінки у падінні, як і відсутнє поняття первородного гріха. В ісламі Адам і Єва обоє шукають покаєння за непослух, їм обом було прощено. Відтак, страждання жінок під час вагітності та пологів не пов'язані з первородним гріхом, як, скажімо, у християнстві.

Інша справа з гендерним розподілом обов'язків та місцем жінок і чоловіків у соціальній системі. В окремих сурах Корану регламентуються обов'язки жінок та чоловіків, їхня роль в сім'ї, родині, суспільстві. «Не бажайте того, шляхом чого Аллаг дав перевагу одним із вас перед іншими. Чоловіку – частка з того, що отримав він, а жінці – частка з того, що отримала вона» (Коран 4:32). «Чоловіки піклуються про жінок, адже Аллаг віддав перевагу одним перед іншими, а також через те, що чоловіки витрачають своє майно» (Коран 4:34)³. Відтак, проголошена рівність в одній, духовній сфері, не дає підстав стверджувати про наявність у мусульманському суспільстві гендерної рівності у соціальних відносинах.

Що стосується виконання політичних ролей, треба зазначити, що у Корані немає згадки про заборону політичної участі жінок, але в одному з хадисів прописані обов'язки чоловіка і жінки відповідно до «своїх» сфери: «Кожен з вас є пастирем, і кожен з вас несе відповідальність за свою паству! Правитель є пастирем для своїх підданих. Чоловік є пастирем для своєї сім'ї. І жінка є пастирем в будинку свого чоловіка і несе відповідальність за свою паству і за його дітей. Отже, кожен з вас є пастирем і кожен з вас несе відповідальність за свою паству!». Як бачимо, жінка не несе відповідальність за інших, окрім свого чоловіка, а от чоловік, для прикладу будучи імамом, несе відповідальність за власну молитву і за молитви всіх, хто стоїть за ним. Тобто, поширені у мусульманському суспільстві установки щодо політичної участі чоловіків і жінок суперечать сучасним уявленням про гендерну рівність, адже наявною є сегрегація: коли певні обов'язки чи ролі від початку закріплені за певною статтю, це є прямою ознакою гендерної дискримінації.

Підтвердженням останньої тези є і усталені погляди на можливість обіймати керівні посади. Відповідно до ісламу,

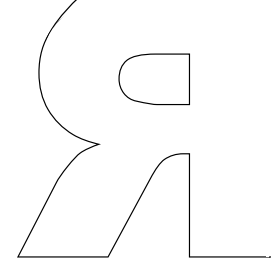
"ГОЛОВНА ПРОБЛЕМА ПОЛЯГАЄ
В ЗІСТАВЛЕННІ МУСУЛЬМАНСЬКОЇ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ, ЯКА БАЗУЄТЬСЯ
НА РЕЛІГІЙНИХ УСТАНОВКАХ ТА
ПРИПИСАХ ІСЛАМУ, І ПРАВОВИХ
СИСТЕМ ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇН
СВІТСЬКОГО ТИПУ. В ЯКИХ
РОЗМЕЖОВУЄТЬСЯ ВПЛИВ РЕЛІГІЇ
У ПУБЛІЧНИХ СФЕРАХ."

вони до раю» (Коран 4:124). «Воістину, для відданих [Аллагу] – чоловіків і жінок, для віруючих – чоловіків і жінок, для смиренних – чоловіків і жінок, для правдивих – чоловіків і жінок, для терплячих – чоловіків і жінок, для покірних – чоловіків

¹ Feldman N. Political Equality and the Islamic State // Philosophical Topics. – https://www.jstor.org/stable/43154401?seq=12#page_scan_tab_contents.

² Коран. Переклад смислів українською мовою / переклад Михайла Якубовича. – Дніпро.: Середняк Т.К., 2016. – 480 с.

³ Там само.

глава держави – це не просто номінальна фігура без реальних повноважень. Він веде людей у їхніх молитвах, особливо п'ятничних і святкових; він повсякчас приймає рішення щодо безпеки і благополуччя своїх людей. Ці обов'язки вважаються несумісними з фізіологічними та психологічними особливостями жінок, через що і неможливе виконання ними подібних функцій. Хадис пророка тлумачиться таким чином, що жінка не має права на посаду глави держави. Буквально ці слова звучать так: «Не досягне успіху народ, який довірив свою справу жінці». У подальших трактуваннях ці слова стосувалися загальної справи, яка є халіфатом. Через те, що у Корані чи Сунні немає приписів, які б забороняли жінкам брати на себе керування іншими справами, вважається, що обмеження щодо керування державою не має нічого спільного з порушенням гідності жінки чи її прав. Цей хадис і подібні до нього висловлювання більше стосуються монархічної традиції мусульманських держав, але вони не забороняють жінкам обіймати найвищі посади в державі виборчим, тобто демократичним, шляхом, окрім тих випадків, де про це зазначено в національному законодавстві.

Таким чином, аналіз прав жінки у мусульманських країнах має декілька аспектів – релігійний, власне ісламський, і правовий, з позиції міжнародного права та національного законодавства демократичних країн. Ця відмінність полягає в пошуку порозуміння між двома світами. Один світ, ісламський, намагається зберегти організацію суспільно-політичного життя своїх держав відповідно до цінностей та приписів ісламського права. Другий, світський, базується на загальноприйнятих нормах міжнародного права, на основі якого ратифіковані основні положення прав і свобод людини, у тому числі й виборчі, національні законодавства демократичних країн.

Вибори не для всіх

Міжурядова організація, яка працює на всіх континентах світу, Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (International IDEA), відстоює впровадження загальних демократичних цінностей через утвердження їх органами адміністрування виборів (ОАВ). Вони зобов'язані дотримуватися стандартів належної поведінки та бути доступними для громадян, яким вони служать, навіть якщо це прямо не передбачено законодавством про вибори. Частина з таких вимог пов'язані, у тому числі, із забезпеченням прозорості, гендерного балансу, чутливого ставлення до звичаїв і традицій, повагою до етнічних груп, створенням сприятливих умов для вільної

конкуренції на виборах. Запровадження внутрішньої гендерної політики, проведення гендерного аудиту, актуалізація гендерної проблематики, а також призначення відповідальних за здійснення контролю за дотриманням гендерних правил – це ті способи, через які можливо забезпечити повноцінну участь у всіх аспектах виборів⁴.

Суттєві зрушення у наданні жінкам виборчого права відбулися у першу декаду XXI століття. В одній за одну країнах Перської затоки – чи під тиском внутрішніх емансипаційних рухів, чи міжнародних організацій, чи процесів глобалізації, чи інших причин – жінки отримали виборче право. Так, у 1998 році жінки отримали можливість голосувати в Катарі, у 2001 році – в Бахреїні, 2003 – в Омані, у 2005 – в Кувейті, у 2006 – в Об'єднаних Арабських Еміра-

"ГЛАВА ДЕРЖАВИ ВЕДЕ ЛЮДЕЙ У ЇХНІХ МОЛИТВАХ. ВІН ПОВСЯКЧАС ПРИЙМАЄ РІШЕННЯ ЩОДО БЕЗПЕКИ І БЛАГОПОЛУЧЧЯ СВОЇХ ЛЮДЕЙ. ЦІ ОБОВ'ЯЗКИ ВВАЖАЮТЬСЯ НЕСУМІСНИМИ З ФІЗІОЛОГІЧНИМИ ТА ПСИХОЛОГІЧНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ ЖІНОК. ЧЕРЕЗ ЩО І НЕМОЖЛИВЕ ВИКОНАННЯ НИМИ ПОДІБНИХ ФУНКЦІЙ."

тах, у 2011 – в Саудівській Аравії. На відміну від сусідніх країн, у Сирії жінки отримали виборче право у 1949 році. Проте, загалом, цей процес продовжують критикувати традиційні ісламські кола, він потребує уваги до його реалізації і при звичаювання⁵.

У країнах, де жінки приховують своє обличчя і в яких існує потреба у фотографуванні особи, до роботи на дільницях та під час реєстрації виборців/-чинь мають залучати саме жінок. У таких країнах жінки та чоловіки голосують окремо, на різних виборчих дільницях (наприклад, в Афганістані, Лівані, Пакистані і Палестині)⁶.

⁴ Дизайн системи адміністрування виборів : посібник / Х. Катт, Е. Елліс, М. Мейлі [та ін.] ; пер. Перекладацька агенція Розмай. – випр. і доп. – Міжнародний ін-т демократії та сприяння виборам, 2016. – 489 с.

⁵ Субх М.А. Эволюция общественно-политической роли женщины в формировании современной социальной модели арабских стран Персидского Залива. – <http://www.iimes.ru/?p=15205>.

⁶ Дизайн системи адміністрування виборів : посібник / Х. Катт, Е. Елліс, М. Мейлі [та ін.] ; пер. Перекладацька агенція Розмай. – випр. і доп. – Міжнародний ін-т демократії та сприяння виборам, 2016. – 489 с.

Чи обиратися – привілей

У Бахреїні початок політичної участі жінок починається з 2000 року, з призначенням королею чотирьох жінок депутатками Консультативної ради (парламенту). Але остаточне законодавче закріплення участі жінок відбулося у 2002 році – після участі в загальнонаціональному референдумі щодо прийняття Статуту національної дії, а далі у 2006 році після участі у виборах до муніципалітетів і парламенту. Уже на останніх виборах у 2014 році балотуватися до парламенту та муніципальних

Жінки Кувейту
отримали
виборчі права

"КОЖНА З МУСУЛЬМАНСЬКИХ КРАЇН,
ЯКА РОЗПОЧАЛА ПОЛІТИЧНУ РЕФОРМУ,
ПОТРЕБУЄ ПІДТРИМКИ МІЖНАРОДНОЇ
СПІЛЬНОТИ. НЕОБХІДНО РОЗУМІТИ,
ЩО ЦЕ НЕ ТІЛЬКИ ЗМІНИ У
ЗАКОНОДАВСТВІ, НЕ ПРОСТО ЗМІНИ
В ІСЛАМСЬКОМУ ПРАВІ, ЦЕ ЗМІНИ
ВСЕРЕДИНІ ТРАДИЦІЙНОГО
ІСЛАМСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА."

рад вирішили понад 30 жінок. Цим вони склали 25 відсотків від загальної кількості кандидатів/-ок та значно випередили кількість кандидаток на виборах в інших країнах Перської затоки.

У Катарі тільки у 2003 році вперше в історії катарську жінку обрали депутаткою Консультативної ради. Просуванню жінок на державні посади сприяла активна громадська діяльність дружини еміра Катару Шейхи Мози бінт Насер аль-Міснад і її міжнародний авторитет. У різні роки жінки

призначалися на посади міністерки освіти, генеральної прокурорки, ректорки катарського університету, деканеси факультету ісламських наук тощо.

У Кувейті після сорокарічної боротьби жінок за свої права вищий законодавчий орган країни вніс зміни до закону про парламентські вибори, відповідно до яких кувейтська жінка отримала право вибирати і бути обраною до муніципальних і центральних органів влади.

В ОАЕ від декларування рівності всіх громадян і громадян до прийняття загального виборчого права також минуло понад сорок років. У 2006 році президент – шейх Халіфа бін Заїд Аль-Нагайян прийняв закон про створення Національної виборчої комісії. У доповненні до цього документа визначено порядок проведення плебісциту в усі виборні органи країни, затверджено інститут таємного голосування, встановлено категорії осіб, які мають право балотуватися до місцевих і загальнодержавних органів влади, а також визначено перелік тих, хто мають право голосу. Прийняття цього закону гарантувало жінкам рівні з чоловіками права й свободи.

Процес демократизації арабських суспільств, одним з основних компонентів якого є гендерна рівність, найменш ефективно просувається на території Королівства Саудівська Аравія. Під впливом демократичних перетворень сусідніх країн, жінки Королівства завоювали собі право бути представленими на державних посадах. Результатом цього стало призначення жінки на посаду заступниці міністра освіти вперше в історії Саудівської Аравії в 2009 році⁷.

Упродовж останніх двох десятиліть докорінно змінилася політична участь жінок. З проведенням виборчої реформи жінки отримали право голосу. Однак лишається суттєва відмінність між правом вибирати, правом вибиратися і призначенням на високі державні посади. Значно варіюється гендерний баланс після кожних виборів, що свідчить про необхідність часу для сталості традицій рівного виборчого права і дотримання гендерного балансу.

Кожна з мусульманських країн, яка розпочала політичну реформу, потребує підтримки міжнародної спільноти. Необхідно розуміти, що це не тільки зміни у законодавстві, не просто зміни в ісламському праві, це зміни всередині традиційного ісламського суспільства, виклик сімейним цінностям в ісламському світі.

⁷ Субх М.А. Эволюция общественно-политической роли женщины в формировании современной социальной модели арабских стран Персидского Залива. – <http://www.iimes.ru/?p=15205>.